

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
кафедра політології

ТЕОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ

Методичні рекомендації для практичних занять здобувачів першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 052 «Політологія»
(електронне видання)

ОДЕСА
2023

УДК 329(072)
Т338

Укладач:

Світлана КОЧ, доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Рецензенти:

Ірина МАЦИШИНА – доктор політичних наук, професор, професор кафедри журналістики факультету журналістики Національного університету «Одеська юридична академія»

Марія МІЛОВА – доктор політичних наук, професор кафедри політології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

*Рекомендовано до друку Вченою Радою факультету міжнародних відносин,
політології та соціології Одеського національного університету імені
І.І. Мечникова*

(Протокол № 1 від 30 серпня 2023 року)

Т338

Теорія політичних партій та партійних систем [Електронний ресурс] методичні рекомендації для практичних занять здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / укладач С.В. Коч. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2023. 40 с

У методичних вказівках наведено основні положення для вивчення дисципліни «Теорія політичних партій та партійних систем» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Політологія» спеціальності 052 «Політологія».

Основна мета рекомендацій – надати методичну допомогу здобувачам вищої освіти у підготовці та вивченні тем практичних занять та у процесі самостійної роботи.

УДК 329(072)

© Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ	6
ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ	9
ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1	9
ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2	22
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	31
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ	33
ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ	38

ВСТУП

Дані методичні вказівки створені на допомогу здобувачам ОПП «Політологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 052 Політологія, які вивчають дисципліну «Теорія політичних партій та партійних систем» в циклі фахової та практичної підготовки ОК 16

Завданням курсу є: формування у студентів уявлення про політичні партії та партійні системи, як найважливіші складові елементи політичної системи демократичного типу, їх сутнісних рисах, функціях, різновидах, про роль партій в процесі функціонування політики, про особливості виникнення і розвиток партій та партійних систем в світі, про нормативне регулювання діяльності партій; щоб дати майбутньому спеціалісту - знання, необхідні сучасному політичному менеджеру, консультанту, досліднику процесів управління в політичній сфері, політику, державному і муніципальному службовцю, викладачу політології. Отже **завдання:** освоєння студентами категоріально – понятійного апарату; отримання знань про закономірності виникнення, тенденції розвитку політичних партій та політичних систем протягом світової історії їх розвитку; вивчення вузлових моментів історії політичних партій: починаючи з угруповань Давнього світу до сучасних політичних організацій; визначити різновиди політичних партій та партійних систем, класифікувати їх за ознаками; проаналізувати місце і роль партій у політичній системі суспільства; проаналізувати генезу партійно-політичних систем: біпартійних, мультіпартійних, монопартійних; Аналіз особливостей розвитку сучасних партійних систем, характер політичної конкуренції, форми та методи зв'язку партій з державною владою та громадянським суспільством; Вивчення типів організаційної структури партій та аналіз їх ідеологічних принципів; Знайомство з особливостями правового регулювання і функціонування політичних партій в різних країнах світу.

Головною **метою курсу** є вивчення історії становлення політичних партій та політико-правових основ їх функціонування, опанування здобувачами вищої освіти ключових чинників розвитку партійно-політичних систем в умовах трансформації політичного простору та інститутів, що забезпечують взаємодію громадянського суспільства та державної влади.

По завершенню вивчення курсу здобувач повинен: **Знати:** різні підходи партологів щодо визначення сутності політичних партій; основні категорії партології, їх зміст і структуру; історію інституту політичних партій; етапи формуванні політичних партій та суспільно-політичних рухів; розуміти соціально-політичну природу партій та їх роль як суб'єкта представництва інтересів соціальних груп; розуміння політичних партій як суб'єкта політичного процесу; загальні принципи класифікації партій та партійних систем; загальні типології партій та тенденції їх історичного розвитку; типології партійних систем і особливості партійних систем сучасних держав; загальні аспекти проблеми партій, як суб'єктів публічної політики; загальні

принципи та приклади правового регулювання та фінансово-господарської діяльності політичних партій;

Вміти: використовувати наукову термінологію під час аналізу партійно-політичних систем; аналізувати ідеологію і програму партій, організаційну структуру, електоральну базу сучасних партій, особливості структури партійних систем сучасних держав; аналізувати ідейно-теоретичного підґрунтя платформ політичних партій, їх організаційно-технологічні засади діяльності, участі партій у виборчому процесі; запроваджувати порівняльний і типологічний аналіз політичних партій та партійних систем; надавати аналіз закономірностям та тенденціям розвитку політичних партій і рухів.

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

Партії та політичні системи як феномен політики: історія виникнення, принципи формування та еволюції.

ТЕМА 1. Предмет, структура курсу. Політичні партії: умови виникнення і функціонування. Завдання і мета курсу. Предмет учбового курсу. Об'єкт вивчення і аналізу. Поняття політичної партії. Історіографічний аналіз літератури до курсу. Еволюція історичних форм партійних організацій: політичні угруповання, клуби, масові організації, партії-рухи. Етапи патогенезу. Групи інтересів як медіатори в політичних відносинах (А. Бентлі, Д. Трумен, Н. Полсбі). Політичні партії як різновид груп інтересів. Партія як тип політичної організації. Поняття партогенезу та партології. Суть партії, її ідейно-політична орієнтація. Партія, як організація, що виражає інтереси і настрої певних верств населення країни. Історичні етапи формування і розвитку партій. Партії в стародавньому світі та середньовіччі. Партії в період розвитку капіталістичних відносин. Політичні партії і рухи на початку ХХ століття. Особливості сучасного етапу в розвитку політичних партій.

ТЕМА 2. Політичні партії: типологія і класифікація. Базові характеристики політичних об'єднань: функції, політична платформа, соціальна база, електорат. Типологія партій. Варіанти типологій партій М. Дюверже, Ф. Боррелья, Же. Бурдо, Же. Шарло, Ф. Епстайна, Дж. Лапаломбара. Ідейно-політична орієнтація; характер політичних програм, мета і засоби досягнення виконання програм, тип об'єднання і структури, особливості складу, джерела фінансування. Політичні платформи партій. Поняття та ознаки партії. Політичний характер партій. Політичні цілі, засоби, способи і терміни їх досягнення. Політична соціалізація і проведення політичного рекрутування. Політична програма. Моделі і типи об'єднання політичних партій.

ТЕМА 3. Партійні системи: поняття, різновиди, класифікації. Теорія партійних систем. Теорія партійних систем. Розвиток теорії (Аристотель, А. Токвіль, Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, В. Парето, М. Вебер, В. Ленин, ін.). Системний аналіз в політичних дослідженнях (Т. Парсонс, Д. Істон, Г. Алмонд, К. Дойч.) Системна теорія. Політична система. Система партій. Сучасні теорії політичних систем (М. Дюверже). Формування партійних систем. Партійні блоки та коаліції. Структура партійної системи. Ієрархічні рівні партійних систем: партійно-електоральний, організаційно-партійний, партійно-коаліційний, партійно-державний. Якісні та кількісні характеристики партійних систем. Переваги та недоліки двопартійних та багатопартійних систем. Авторські типології (Дж. Сарторі, М. Дюверже, Ж. Блонделя, С. Айзенштадт, С. Коена, Г. Алмонда, С. Верби). Партійна система, як феномен політики. Їх зв'язок з виборчими системами.

ТЕМА 4. Сучасні політичні рухи та партії: їх взаємодія із інститутами політичної системи. Політичні рухи та політичні партії. Групи інтересів як медіатори в політичних відносинах держави і населення (А. Бентлі, Д. Трумен, Н. Полсбі). Джерела впливу, ресурси, механізми репрезентації груп інтересів. Типологія лобі та групи тиску. Лобістські угруповання та парламентські кокуси. Мафія і корупція як результати зрощення державних і корпоративних структур. Утворення тіньових корпоративних угруповань. Клани і клієнтели в політичних структурах. Корпоратизації політики. Політичні партії як різновид асоціативних груп інтересів. Форми інституціоналізації політичних партій. Лідери, керівники і активісти, функціонери. Відносини партій з іншими політичними інститутами. Взаємини парій з державою і групами тиску. Міжпартійна конкуренція. Блоки і коаліції. Партійний кокус. Фракції. Партійна ієрархія і небезпека олігархізації партійного керівництва. Формати партійних систем в «нових демократіях». Партійні системи в національно-цивілізаційних традиціях. Державне регулювання процесу виникнення і діяльності політичних партій. Парламентська діяльність політичних партій.

ТЕМА 5. Політична ідеологія: в партійному будівництві. Сучасні ідеологічні платформи: виникнення, розвиток, політичне застосування. Поняття «ідеологія», «політична ідеологія». Підходи і трактування політичної ідеології (А. Треси, К. Мангейм, К. Маркс, В. Парето, Ф. Уоткінс, Л. Седжент, Р. Міхельс, С. Хантінгтон). Рівні політичної ідеології: теоретико-концептуальний, програмно-політичний, актуалізований. Функції політичної ідеології. Ідеологізація, деідеологізація і реідеологізація політичного життя (Д. Белл, А. Арон, С. Ліпсет). Інформаційний тоталітаризм і управління масовою свідомістю. Ідеологічні суперечності в ХІХ та ХХІ століттях. Ідеологізм і технократизм (Х. Шельськи) в соціальному і політичному житті. Класичні ідеологічні течії. Сучасні ідеологічні платформи. Нові ліві та нові праві – ідеологія, сучасні рухи.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2

Теоретичний аналіз сучасних партійних проблем

ТЕМА 6. Правова інституціоналізація політичних партій. Партійне право. Фінансування партій. Правова регуляція діяльності політичних партій. Юридичне поняття партії. Партійна система держави. Правлячі партії. Опозиційні партії. Поняття правового статусу політичної партії та його структура. Регламентація ідеології і програм політичних партій. Політичні партії – суб'єкт «партійного права». Правове регулювання порядку створення і реєстрації партій. Принципи взаємодії партій та держави. Поняття і етапи інституалізації політичних партій. Форми правової інституціоналізації політичних партій. Політичні партії і їх взаємодія з інститутами політичної системи. Регламентація взаємин депутата з партійною фракцією. Регламентація взаємин політичних партій та уряду. Партійні фінанси.

Законодавства про фінанси політичних партій. Джерела, з яких формуються фінансові можливості партій. Державна підтримка партій в світовій практиці: пільги, послуги. Державне фінансування політичних партій.

ТЕМА 7. Політичні партії та виборчий процес. Регламентація парламентської діяльності. Суть політичної участі і його теоретичні і технологічні трактування (К. Маркс, Й. Шумпетер, Ф. Тьоніс, Л. Хейден). Постійні і змінні чинники політичної участі. Типи політичної участі (Г. Алмонд, К. Пауелл, У. Мілбрайт). Типи політичної підтримки (Д. Істон). Політична участь в політичних системах змагального типу і неконкурентних. Особливості мобілізованої, автономної, символічної і відповідальної участі. Конформізм. Політичний протест. Ортодоксальна і протестна участі (Е. Мюллер). Ефективність протестного потенціалу (А. Марш). Репресивний потенціал участі. Абсентеїзм і апатія.

Поняття «Електоральна географія». Мажоритарна виборча система. Пропорційна виборча система. Змішана виборча система. Виборча компанія. Регламентація участі політичних партій у виборчому процесі. Суб'єкти виборчого процесу: партії, коаліції, блоки, неполітичні суспільні об'єднання, виборці. Регламентація парламентської діяльності політичних партій. Положення про депутатські групи, регламенти палат. Організаційні моменти регламентації: умови утворення парламентської фракцій; правовий статус; статус опозиції; забезпечення роботи фракцій; відносини політичних партій і депутатів.

ТЕМА 8. Європейські стандарти функціонування політичних партій. Партійна система ЄС. Політико-правова система ЄС. Партії та політичні групи в Європі. Європейський парламент. Механізм формування Європейського парламенту. Виборча система. Питання створення єдиної виборчої системи. «Виборчий округ» в ЄС. Особливості національних практик виборчого процесу. Питання цензів. Загальноєвропейські політичні партії. Фракційний розподіл в європейському парламенті: історія, сучасний склад.

ТЕМА 9. Сучасні партійно-правові системи: особливості функціонування.

Особливості формування і функціонування національних партійно-політичних систем. Параметри аналізу партійних систем. Фактори формування партійних систем: фактор історичних особливостей розвитку держави, фактор політичного режиму, фактор електоральної системи. Теорема М. Дюверже. Символізація партійно-політичного простору. Символізація і стереотипізація: природа процесу. Символічне кодування в політичному менеджменті. Політична символіка та її природа.

**ПЛАНИ
ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ,
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА МЕТОДИЧНІ
ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ**

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

**ПАРТІЇ ТА ПОЛІТИЧНІ СИСТЕМИ ЯК ФЕНОМЕН ПОЛІТИКИ:
ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ, ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ТА
ЕВОЛЮЦІЇ.**

ТЕМА 1

Предмет, структура курсу.

Політичні партії: умови виникнення і функціонування.

Практичне заняття:

1. Еволюції предмету та об'єкту дослідження партології.
2. Соціальні умови виникнення партій та історичні форми партійної організації.
3. Сучасні тенденції партійно-політичного будівництва

Індивідуальне дослідне завдання:

Підготовка доповіді, реферату, презентації (на вибір):

- 1) Політичні організації в Стародавньому світі;
- 2) Політична боротьба в Давньому Римі;
- 3) Політичні рухи в середньовічних містах;
- 4) Розвиток партійно-політичних рухів в Англії;
- 5) Особливості формування партійно-політичної системи (США, Франції, Німеччини, або інша країна)
- 6) Теорія демократії А. Токвіля.
- 7) Становлення теорії представницької демократії (поняття представництва: пряме, непряме; фактичне, географічне, фракційне, національне).

Методичні рекомендації:

Під час підготовки першого питання «Еволюції предмету та об'єкту дослідження партології» зверніть увагу на ключові поняття «котерії», «партія», «соціальні групи», «лобі» та інші. Познайомтесь із авторами підручників з теорії партій та партології, це надасть вам можливість з'ясувати науково-теоретичні засади та стратегічні завдання дисципліни. Зробіть огляд історіографії з курсу з метою виявлення процесу еволюції предмету та об'єкту дослідження партології. Виявлення варіативності підходів щодо ключових понять в партології.

Готуючись до другого питання «Соціальні умови виникнення партій та історичні форми партійної організації». Надайте варіанти визначення «партій» з точки зору історико-типологічного підходу. Надайте пояснення поняттю «партогенез». З'ясуйте етапи партогенезу та їх особливості.

Дослідите як еволюціонувало поняття «партія» в політичній історії. Вивчіть еволюцію історичних форм партійних організацій: політичні угруповання, клуби, масові організації, партії-рухи. Що розуміли під «партіями» в античну добу та в середньовіччі.

В чому специфіка розвитку партійних організацій в епоху розвитку капіталістичних. Які особливості еволюції політичних партій та рухів на початку ХХ ст.

З'ясуйте роль груп інтересів в політичних відносинах. Познайомтесь із науковим доробком А. Бентлі, Д. Трумен, Н. Полсбі.

Складіть конспект з історичних етапів формування і розвитку партій.

Підготовку до третього питання «Сучасні тенденції партійно-політичного будівництва» розпочніть із визначення суті партій в структурі сучасного суспільства. З'ясуйте які визначення партії закріплені в національних правових системах сучасності. Проведіть порівняльний аналіз сучасних визначень понять «партія» в науковій літературі і правових актах.

Завдання для самостійної роботи:

- Коли виникла потреба в аналізі політичних партій?
- Яким чином формувалася і розвивалася ідея партії в різних історичних періодах?
- Які соціальні умови сприяли виникненню партій та які етапи партогенезу можна виділити?
- Як розвивалася і змінювалася роль груп інтересів у політичних відносинах в історії?
- Як правове визначення «партії» відрізняється в різних країнах, і як це впливає на їхню роль у політичному процесі?

Рекомендована література:

- Almond G., Powell D. Comparative Politics: A Developmental Approach. Boston: Little, Brown and Co., 1966. 348 p.
- Anderson B. Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Revised Edition. VERSO. London. New York. 256 p.
- Brzezinski Z. The grand chessboard American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. A Member of the Perseus Books Group. Eurasia - Strategic aspects 1997 223 p
- Duverger M. Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State. New York: John Wiley & Sons, 1963. 393 p.
- Easton D. A Framework for political Analysis. - Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1965
- Epstein L. Political Parties in Western Democracies. New York: Praeger, 1967. 387 p.

- Giddens A. Where now for New Labour? L.: Polity press, 2002. 84 p.
- Horowitz D. Ethnic Groups in Conflict. Berkeley: University of California Press, 1985. 697 p
- Janda K.. Political Parties: A Cross-National Survey. New York: The Free Press, 1980. 178 p
- La Palombara J., Weiner M. Political Parties and Political Development. Princeton, 1966. 496 p.
- Lijphart A. Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies. 1945–1990. New York. Oxford : Oxford University Press, 1994. 209 p.
- Lipset S.M., Rokkan S. Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: an Introduction. *Party Systems and Voter Alignments*. New York: Free Press. 1967. P. 1–64.
- Rokkan S. *Citizens, Elections, Parties: Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development*. New York: mcKay. sadc Parliamentary Forum. (2010). “Benchmarks for democratic legislatures in southern africa.” available at: <http://www.agoraparl.org/node/2777>. accessed august 8, 2011. p. 14-17.
- Sartori G. Parties and Party Systems: A Framework for Analysis. Cambridge: Cambridge University Press, 1976. 370 p.
- Wallerstein I. Author's personal site. All books. URL: <https://iwallerstein.com/category/books/>
- Weber M. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism. Translated by Talcott Parsons With an introduction by Anthony Giddens. This edition published in the Taylor & Francis e-Library, 2005. 271 c.
- Агафонова Г.С. Теоретичні засади дослідження європартій. *Політологічні записки*. 2013. № 2. С. 87–95.
- Обушний М.І., Примуш М.В., Шведа Ю.Р. Партологія: Навчальний посібник К: Арістей, 2017. 432 с.
- Токвіль, А. де. Про демократію в Америці / З фр. пров. Г. Філіпчук, М. Москаленко. - К.: Всесвіт, 1999. - 590 с.
- Шведа Ю. Теорія політичних партій та партійних систем: Навч. Посібник.- Львів: Тріада плюс, 2004. 528 с.

ТЕМА 2

Політичні партії: типологія та класифікація.

Базові характеристики політичних об'єднань: функції, політична платформа, соціальна база, електорат

Практичне заняття:

- 1) Проблеми класифікації сучасних партій.
- 2) Визначення типових та варіативних ознак партії. Функції політичних груп та партій.

3) Авторські типології класифікацій політичних партій М. Дюверже, Ф. Боррелья, Ж. Бурдо, З. Ньюмена, Ж. Шарло, Ф. Епстайна, Дж. Лапаломбара та ін.

Індивідуальне дослідне завдання:

Доопрацювання конспекту лекції. Самостійне опрацювання літератури.

Підготовка доповіді, реферату, презентації (на вибір):

- 1) Семиступінчаста класифікація партій Дж. Сарторі;
- 2) Модель політичної системи Карла Дойча;
- 3) Класифікація партій по типу організації партій та за їх діями М. Дюверже;
- 4) Теорія політичної системи Д. Істона;
- 5) Класифікація політичних систем Ж. Блонделя;
- 6) Характеристика політичних систем за роботами С. Айзенштадта;
- 7) Стівен Коен про партійні системи;
- 8) Досвід класифікації політичних партій А. Москвітіна;
- 9) Типи політичних систем Габріеля Алмонда;
- 10) Типологія політичних культур Сіднея Верби.

Методичні рекомендації:

Розпочинаючи підготовку до першого питання «Проблеми класифікації сучасних партій» з виявлення критерії класифікації: внутрішньопартійна структура; характер первинних організацій; ідейні основи діяльності; опорний електорат; відносини до правлячого режиму, та ін. В чому складність виокремлення критеріїв та як вони взаємодіють один з одним. Партії в системі політичних сил суспільства.

Готуючи друге питання «Визначення типових та варіативних ознак партії. Функції політичних груп та партій» зверніть увагу на характер політичних програм, мету і засоби досягнення виконання програм, тип об'єднання і структури, особливості складу, джерела фінансування. Визначте роль політичної платформи партії та засобів її закріплення та презентації. В чому проявляється політичний характер партій. Як проявляються та закріплюються політичні цілі, засоби і терміни їх досягнення. В чому проявляється політична соціалізація і як відбувається процес політичного рекрутування. З'ясуйте принципи та форми презентації політичних програм. Визначте діючі моделі і типи об'єднання політичних партій. Надайте характеристику поняттю «партійний апарат», «партійна структура». Розгляньте питання, пов'язані із взаємодією різних критеріїв та можливістю існування різних класифікацій однієї і тієї ж партії.

Познайомтесь із теорією «кризи партій» та її авторськими інтерпретаціями. В чому проявляється ерозія контрольних функцій партій, ерозія політичної лояльності, криза партій, теорія кризи партій.

Підготовка до третього питання «Авторські типології класифікацій політичних партій М. Дюверже, Ф. Боррелья, Ж. Бурдо, З. Ньюмена, Ж. Шарло, Ф. Епстайна, Дж. Лапаломбара та ін.» передбачає встановлення

авторських підходів та критеріїв до створення типологія партій. Ознайомтесь із науковою біографією авторів. Знайдіть їх ключові роботи та зробіть короткий порівняльний конспект, в якому містяться відповіді на питання: як автор визначає поняття «партія»; які критерії для визначення він використовує; які типи партій він виокремлює і які приклади наводить.

Завдання для самостійної роботи:

- Які основні критерії класифікації сучасних партій можна виділити, і як вони взаємодіють один з одним?
- Які типові та варіативні ознаки характеризують сучасні політичні партії, і як вони впливають на їх функції?
- Які функції виконують політичні групи та партії у сучасних політичних системах?
- Що характеризує авторські типології політичних партій М. Дюверже, Ф. Борреля, Ж. Бурдо, З. Ньюмена, Ж. Шарло, Ф. Епстайна, Дж. Лапаломбара?
- Як автори визначають поняття «партія» та які критерії вони використовують для класифікації?
- Які типи партій виокремлюють різні вчені, і які приклади наводяться для ілюстрації цих типів?

Рекомендована література:

- Almond G., Powell D. *Comparative Politics: A Developmental Approach*. Boston: Little, Brown and Co., 1966. 348 p.
- Blondel J. *Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies*. *Canadian Journal of Political Science*. 1968. Vol. 1. No 2. P. 180-203.
- Blondel J. *Types of Party Systems. The West European Party Systems*. Oxford: *Oxford University Press*. 1990. P. 302–310.
- Duverger M. *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*. New York: John Wiley & Sons, 1963. 393 p.
- Easton D. *A Framework for political Analysis*. - Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1965
- Epstein L. *Political Parties in Western Democracies*. New York: Praeger, 1967. 387 p.
- Janda K.. *Political Parties: A Cross-National Survey*. New York: The Free Press, 1980. 178 p
- La Palombara J., Weiner M. *Political Parties and Political Development*. Princeton, 1966. 496 p.
- Lipset S.M., Rokkan S. *Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: an Introduction*. *Party Systems and Voter Alignments*. New York: Free Press. 1967. P. 1–64.
- Sartori G. *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1976. 370 p.
- Сарторі Дж. *Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів*. К.: Артєк, 2001. 224 с

- Токвіль, А. де. Про демократію в Америці / З фр. пров. Г. Філіпчук, М. Москаленко. К.: Всесвіт, 1999. - 590 с.
- Шведа Ю. Теорія політичних партій та партійних систем: Навч. Посібник.- Львів: Тріада плюс, 2004. 528 с.

ТЕМА 3

Партійні системи: поняття різновиди, класифікації. Теорія партійних систем

Практичне заняття:

- 1) Розвиток системної теорії (О. Богданов, Т. Котарбинський, Л. Берталанфі, Н. Вінер).
- 2) Теорії соціальних систем (Аристотель, А. Токвіль, Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, В. Парето, М. Вебер, В. Ленін, ін.)
- 3) Системний аналіз в політичних дослідженнях (Т. Парсонс, Д. Істон, Г. Алмонд, К. Дойч.)
- 4) Сучасні теорії політичних систем (М. Дюверже, С.Роккана).
- 5) Ієрархічні рівні партійних систем. Авторські типології (Дж. Сарторі, М. Дюверже, Ж. Блонделя, С. Айзенштадт, С. Коена, Г. Алмонда, С. Верби).

Індивідуальне дослідне завдання:

Доопрацювання конспекту лекції. Самостійне опрацювання літератури.

I Підготовка доповіді, реферату, презентації (на вибір):

- 1) Лобізм в політиці: історія;
- 2) Лобіювання як соціальна технологія: форми і методи;
- 3) Регулювання лобістської діяльності в сучасній практиці: порівняльний аналіз між країнами;
- 4) Моделі політичних коаліцій;
- 5) Механізм функціонування багатопартійної системи;
- 6) Політичні партії: особливості обліку та оподаткування;
- 7) Ієрархічні рівні партійних систем: партійно-електоральний, організаційно-партійний, партійно-коаліційний, партійно-державний.

II (факультативне завдання) Скласти таблицю «Припартійні організації» обравши групу партій певної країни.

III (обов'язкове завдання) Підготувати доповідь по теорії соціальної системи (За вибором), спираючись на оригінальні роботи.

(О. Богданов, Т. Котарбинський, Л. Берталанфі, Н. Віне, К. Маркс, Г. Спенсер, М. Вебер, Ф. Тьонніс, Е. Дюркгейм, Г. Зіммель, Т. Парсонс, Е. Гідденс, П. Бурд'є, Ж. Дерріда, М. Арчер, І. Валлерстайн)

Методичні рекомендації:

Підготовка першого питання «Розвиток системної теорії (О. Богданов, Т. Котарбинський, Л. Берталанфі, Н. Вінер)» передбачає вивчення ключового

етапу системного аналізу. Розберіть науковий доробок авторів. Визначте поняття «система», «структура», «елементи системи», «системні зв'язки».

Готуючи друге питання «Теорії соціальних систем (Аристотель, А. Токвіль, Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, В. Парето, М. Вебер, В. Ленін, ін.)» визначте специфіку «соціальних систем». В чому специфіка «відкритих» систем. Що таке адаптивність системи? Вивчіть науковий доробок авторів. Підготуйте порівняльний конспект, виокремлюючи ключові моделі авторів.

Підготовку третього питання «Системний аналіз в політичних дослідженнях (Т. Парсонс, Д. Істон, Г. Алмонд, К. Дойч.)» розпочніть з визначення поняття «політична система». Порівняйте характеристики «політичної системи» в наукових концепціях. З'ясуйте авторські наукові погляди щодо системного аналізу в політології.

Четверте питання «Сучасні теорії політичних систем (М. Дюверже, С. Роккана)» передбачає знайомство із нелінійними класифікаціями партійних систем, які були запропоновані в середині ХХ століття. Вивчіть авторські підходи. Застосуйте їх до сучасного періоду партійно-політичного розвитку.

Готуючи п'яте питання «Ієрархічні рівні партійних систем. Авторські типології (Дж. Сарторі, М. Дюверже, Ж. Блонделя, С. Айзенштадт, С. Коена, Г. Алмонда, С. Верби)» розпочніть зі визначення структури партійної системи: соціальне поле, електоральне поле, ідеологічне поле, парламентське поле. Проаналізуйте, які ієрархічні рівні партійних систем ви можете спостерігати та в чому їх специфіка: партійно-електоральний, організаційно-партійний, партійно-коаліційний, партійно-державний. Визначте партійну систему як категорію політичної науки і реальний феномен політики

Надайте характеристику різним типам партійних систем. З'ясуйте специфіку авторських підходів до виокремлення партійних систем: Дж. Сарторі, М. Дюверже, Ж. Блонделя, С. Айзенштадт, С. Коена, Г. Алмонда, С. Верби

Завдання для самостійної роботи:

- Які ключові етапи розвитку системної теорії можна виділити?
- Які поняття та ідеї внесли вчені, такі як О. Богданов, Т. Котарбинський, Л. Берталанфі, Н. Вінер, в системну теорію?
- Які поняття системного аналізу введені в політології Т. Парсонсом, Д. Істоном, Г. Алмондом та К. Дойчем? Які основні ідеї цих вчених стосовно системного підходу до політичних досліджень?
- Які основні критерії М. Дюверже використовує для класифікації політичних партій? Які типи партій визначає М. Дюверже?
- Як Ж. Бурдо враховує соціокультурні аспекти в класифікації політичних партій? Як в його класифікації використовується поняття «політичний капітал»?
- Які своїй класифікації партій та партійних систем З. Ньюмен враховує впливи глобалізації?

- Як Ф. Епстайн враховує роль медіа та інформаційних технологій у формуванні партійних систем?

Рекомендована література:

- Blondel J. Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies. *Canadian Journal of Political Science*. 1968. Vol. 1. No 2. P. 180-203.
- Blondel J. Types of Party Systems. *The West European Party Systems*. Oxford: *Oxford University Press*. 1990. P. 302–310.
- Determinants of Electoral Systems. New Haven: Yale University Press, 1989. 292p.
- La Palombara J., Weiner M. The Origin and Development of Parties. *Political Parties and Political Development*. Princeton, 1996. P. 3–24.
- Lijphart A. Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies. 1945–1990. New York. Oxford : Oxford University Press, 1994. 209 p.
- Lipset S., Rokkan S. Party Systems and Voter Alignments: Cross- National Perspectives. New York: The Free Press, 1967. 554 p.
- Lipset S.M., Rokkan S. Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: an Introduction. *Party Systems and Voter Alignments*. New York: Free Press. 1967. P. 1–64.
- Sartori G. Parties and Party Systems: A Framework for Analysis. Cambridge: Cambridge University Press, 1976. 370 p.
- Siaroff A, Two-and-a-Half-Party Systems and the Comparative Role of the 'Half'. *Party Politics*. 2003. No 9. P. 267–290.
- Wallerstein I. Analysis of world systems and the situation in the modern world Per. from English. P.M. Kudyukina. URL: <http://www.samomudr.ru/d/Vallerstajn%20I.%20Analiz%20mirovых%20sistem%20i%20situacija%20v%20sovremennom%20mire.pdf>.
- Балашова О. Модель трикутника Нагаями як інструмент аналізу конкурентної конфігурації партійної системи України. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософсько-політологічні студії»*. 2020. № 28. С. 98–110.
- Балашова О. Націоналізація партійної системи України: вимірювання, динаміка і тренди. *Політичні партії і вибори: збірник статей* / за ред. А. Романюка і В. Литвина. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. С. 308–316.
- Іванець Т. М. Партія Реформації Японії як продукт трансформації японської партійної системи: концептуальні засади та ідеологічна платформа. *Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць*. № 94 (3). 2015. С. 429 – 433.
- Куречко І. Особливості партійної системи Словенії. Політичні партії і вибори: збірник статей і тез за результатами четвертої міжнародної наукової конференції кафедри політології «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 9 листопада 2019 року / за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина.

Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. С. 348–356.

Феен Г.-Й. Розвиток партійних систем у посткомуністичних країнах ЄС. *Сайт Представництва Фонду ім. К. Аденауера в Україні*. URL: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=a0cb1d8c-521a-44f5-c09b-c94266102c0b&groupId=252038

ТЕМА 4

Сучасні політичні рухи та партії:

їх взаємодія з інститутами політичної системи

Практичне заняття:

- 1) Суспільні рухи: природа виникнення та типологія (утопічні, реформаційні, експресивні, революційні та ін.).
- 2) Формальні та неформальні політичні рухи (типологія та функції). Джерела впливу, ресурси, і механізми репрезентації інтересів.
- 3) Групи інтересів та лобістські структури в політичному просторі.
- 4) Державне регулювання процесу виникнення і діяльності політичних партій

Індивідуальне дослідне завдання:

Запропонувати класифікацію експресивних рухів (за власною системою критеріїв). Обрати одну з тем для детального розгляду (можлива підготовка групою співдоповідачів). Підготувати доповідь, або доповідь-презентацію за темою:

- 1) Професійні рухи: участь у політичній комунікації;
- 2) Музичні субкультури та їх політична мобілізація (барди, хіпі, емо, готи, репери);
- 3) Арт-субкультури (аніме, отаку, фуррі);
- 4) Політичні субкультури в політичній культурі;
- 5) Субкультури по інтересам (хакери, фідо-культура);
- 6) Кримінальні субкультури (тюремні субкультури, гопники, безхатчинки - жебраки...);
- 7) Спортивні субкультури в процесах політичної мобілізації (байкери, футбольні фанати, сталкери...);
- 8) Елітарні субкультури (мажори, золота молодіж, яппі, метросексуали);
- 9) Рух за права сексуальних та гендерних меншин;
- 10) Гендерні рухи України;
- 11) Сучасний фемінізм та його типологія;
- 12) Екологічні рухи в політичній комунікації;
- 13) Екологічні рухи в Україні;
- 14) Роль та місце «зелених» в політичних системах;
- 15) Конфесійні субкультури в політичному процесі;
- 16) Етнічні рухи: типологія, політичний потенціал.

Методичні рекомендації:

Підготовку першого питання «Суспільні рухи: природа виникнення та типологія (утопічні, реформаційні, експресивні, революційні та ін.)» слід розпочати з визначення понять: «політична група» «групове об'єднання», «соціальний руху», «політичний рух», «громадської організації», «партій». Визначте специфіку сучасних форм групових об'єднань: структура, взаємодія з владою. З'ясуйте історії формування та сучасні прояви експресивних рухів, утопічних рухів, реформаційних рухів, революційних рухів. Визначте варіатизм в розумінні терміну «революція»

Готуючи друге питання «Формальні та неформальні політичні рухи (типологія та функції). Джерела впливу, ресурси, і механізми репрезентації інтересів» з'ясуйте існуючі залежності між розвитком політичних рухів та політичних партій. Згадайте які перші історичні види групових об'єднань ви пам'ятаєте?

Визначте поняття, функції та класифікацію політичних рухів. Соціально-політичні рухи. Культурні рухи. Етнополітичні рухи. Економічні рухи. Неформальні об'єднання: типологія, класифікація (політичні, конфесійні, професійні, культурні, гендерні, етнічні, кримінальні, субкультурні, контр-культурні.). Джерела впливу, ресурси, і механізми репрезентації інтересів суспільних рухів.

Розпочинаючи готувати третє питання «Групи інтересів та лобістські структури в політичному просторі» з'ясуйте підходи до визначення «груп тиску» та «груп інтересу» в роботах А. Бенті, Д. Трумена, Н. Полсбі. Які політичні ресурси груп інтересів визначають зазначені автори. Визначте ключові типологічні ознаки лобістських структур та групи тиску. Надайте характеристику лобістських угруповань та парламентських кокусів. Клані і клієнтели в політичних структурах. Надайте приклади.

Підготовка четвертого питання «Державне регулювання процесу виникнення і діяльності політичних партій» передбачає визначення варіатизму в формах інституціалізації політичних партій. Надайте характеристику існуючим форматам партійних систем в «нових демократіях». Які партійні системи можна виокремити в сучасних національно-цивілізаційних традиціях? Державне регулювання процесу виникнення і діяльності політичних партій: реєстрація, фінансування, контроль діяльності, формат взаємодією із партійною опозицією.

Завдання для самостійної роботи:

- Які фактори призводять до виникнення кожного типу суспільних рухів?
- Які різниці між формальними та неформальними політичними рухами? Які функції виконують ці рухи в політичному просторі, і як вони впливають на процеси влади та прийняття рішень?
- Які основні відмінності між групами інтересів та лобістськими структурами, між лобістськими структурами та партіями?

- ❑ Які конкретні приклади професійних рухів можна використати для ілюстрації їхньої участі у політичній комунікації?
- ❑ Які основні особливості арт-субкультур і як це впливає на їхню політичну мобілізацію? Які приклади дій арт-субкультур можуть бути використані для аналізу їхнього впливу на суспільство та політику?
- ❑ Як держава реагує на існування, активність та вплив на політичний процес з боку кримінальних субкультур?

Рекомендована література:

- Anderson B. Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Revised Edition. VERSO. London. New York. 256 p.
- Brzezinski Z. The grand chessboard American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. A Member of the Perseus Books Group. Eurasia - Strategic aspects 1997 223 p
- Easton D. A Framework for political Analysis. - Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1965
- Horowitz D. Ethnic Groups in Conflict. Berkeley: University of California Press, 1985. 697 p
- Inglehart R. The Changing Structure of political Cleavages in Western Society. Electoral Change in Advanced Industrial Democracies. Princeton : Princeton University Press, 1984. P. 25-69.
- Introduction. Party Systems and Voter Alignments. New York: Free Press. 1967. P. 1–64.
- Weber M. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism. Translated by Talcott Parsons With an introduction by Anthony Giddens. This edition published in the Taylor & Francis e-Library, 2005. 271 c.

ТЕМА 5

**Політична ідеологія: в партійному будівництві.
Сучасні ідеологічні платформи: виникнення, розвиток, політичне застосування.**

Практичне заняття:

- 1) Політична ідеологія, її типи. Класичні ідеологій та їх сучасної форми існування.
- 2) Поняття «політична платформа», соціальна база та електорат.
- 3) «Нові» праві, «нові» ліві рухи: особливості політичної тактики та стратегії.

Індивідуальне дослідне завдання:

- 1) Порівняльна характеристика в вигляді таблиці класичних, традиційних ідеологій та їх сучасних модифікацій (Лібералізм – неолібералізм; консерватизм – неоконсерватизм, марксизм – неомарксизм, анархізм – сучасні анархічні течії та ін.).

2) Характеристика 2-х прикладів сучасних гібридних ідеологій. Приклади застосування їх в політичних програмах партій.

Методичні рекомендації

Вивчення першого питання «Політична ідеологія, її типи. Класичні ідеології та їх сучасної форми існування» розпочніть із визначення поняття «ідеологія». Надайте різні версії цього поняття. Визначте специфіку авторських підходів до трактування політичної ідеології в працях А. Треси, К. Мангейма, К. Маркса, В. Парето, Ф. Уоткінса, Л. Седжента, Р. Міхельса, С. Хантінгтона. В чому проявляються характерні риси «політичної ідеології».

Дослідіть ключові постулати класичних політичних ідеологій. Яка їх соціальна природа та практика політичного застосування. Зробіть порівняльний конспект. Надайте порівняльну характеристику класичних ідеологій та їх сучасної форми існування. (Лібералізм – неолібералізм; консерватизм – неоконсерватизм, марксизм – неомарксизм, анархізм – сучасні анархічні течії та ін.).

Визначте ідеологічні суперечності в ХІХ та ХХІ століттях. Як визначає специфіку ідеологізму і технократизму в своїх наукових працях Х. Шельські.

Підготовку другого питання «Поняття «політична платформа», соціальна база та електорат» слід розпочати із визначення понять «соціальна база», «електорат», «електоральна поведінка», «електоральний простір», «електоральна партія». Зверніть увагу на те, як ці поняття взаємодіють у контексті політичного процесу. Вивчіть, як партії та політичні рухи формулюють свої політичні платформи. Розгляньте, як соціальна база впливає на формування політичних платформ та яким чином вони приваблюють електорат. Порівняйте підходи різних політичних сил до створення політичних платформ. Як соціальна база різних партій може відрізнитися та впливати на їхні політичні програми. Вивчіть конкретні кейси політичних партій чи рухів та їхніх політичних платформ, соціальної бази та електорату.

З'ясуйте як сучасні партії використовують ідеологічні платформи. Проаналізуйте програми партій, в назвах яких використовується назва ідеології. Визначте наявний/ відсутній зв'язок. Визначте специфіку популізму. В чому проявляється «смерть ідеології». Що впливає на процес «непридатності» ідеології для вирішення нових викликів та завдань.

Під час підготовки третього питання ««Нові» праві, «нові» ліві рухи: особливості політичної тактики та стратегії» розпочніть із визначення політичного спектру «лівих», «правих» та «центру». З'ясуйте відмінності «старих лівих» та «нових лівих» рухів; «старих правих» та «нових правих» рухів. Розгляньте історичний контекст формування «нових» правих та лівих рухів. Визначте ключові етапи їхнього розвитку та трансформації. Дослідіть політичні тактики та стратегії «нових» правих, «нових» лівих. Визначте основні цілі та методи впливу, які вони використовують для досягнення

політичних цілей. Вивчіть соціальні програми та ідеології кожного з рухів. Порівняйте їхні підходи до соціальних, економічних та культурних питань.

Завдання для самостійної роботи:

- Порівняйте класичні ідеології (лібералізм, консерватизм, марксизм, анархізм) та їхні сучасні модифікації (неолібералізм, неоконсерватизм, неомарксизм, сучасні анархічні течії тощо).
- Проаналізуйте, як гібридні ідеології використовуються в політичних програмах партій.
- Як гібридні ідеології вирізняються від традиційних, і чому вони можуть бути ефективними (або неефективними) в сучасному політичному контексті?
- Які основні ідеологічні суперечності виникали в ХІХ та ХХІ століттях?
- Як партії використовують ідеологічні платформи, і чому в деяких випадках ідеологія може стати менш важливою?
- Як нові праві та ліві рухи реагують на сучасні виклики, такі як глобалізація, технологічні зміни та криза довіри до еліт?

Рекомендована література:

- Ролз Д. Політичний лібералізм. Пер. з англ. К.: Основи, 2000. 382 с.
- Brack N., Startin N. Introduction: Euroscepticism, from the margins to the mainstream. *International political science review*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2015. P. 239–249.
- Inglehart R. The Changing Structure of political Cleavages in Western Society. *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies*. Princeton : Princeton University Press, 1984. P. 25-69.
- Janda Kennet, Robert Hamel. An Integrated Teory party goals and Party Change /Paper prepared for the International Simposium. November. 1994. № 19. С. 3-6.
- Lipset S., Rokkan S. Party Systems and Voter Alignments: Cross- National Perspectives. New York: The Free Press, 1967. 554 p.
- Копинець Ю.Ю. Парламентські вибори у країнах Європейського Союзу у 2018 році: характеристика електоральних результатів та конфігурацій партійного ландшафту. *Політикус*. 2020. № 3. С. 44–51
- Майніна М. Легітимація євроскептицизму в Європейському Союзі як тренд сучасності. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2019. С. 45–50.
- Мацієвський Ю. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991–2014). Чернівці: Книга ХХІ, 2016. 277 с.
- Примуш М.В, Перебейнос О.Ю. Специфіка формування ідеології українських політичних партій на сучасному етапі їх розвитку. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»* № 2 (25) 2015. С. 169175
- Сердюк В. «Молодий Дуда»: чим небезпечний для України успіх польських ультраправих (президентські вибори 2020). URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2020/07/7/7111844/>

- Стойко О. Консервативні партії Східної Європи. *Studia politologica Ucraino – Polona*. 2011. Вип. 1. С. 162–166
- Шеховцов А.В. Нові праворадикальні партії в сучасних європейських країнах: причини електоральної підтримки: *автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.02*. Чорномор. держ. ун-т ім. П.Могили. Миколаїв, 2010. 17 с.
- Шипунов Г. Принципи концептуалізації ідейно-інституційної еволюції лівих політичних партій: дис..... докт. політ. наук 23.00.01. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2018. 532 с.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Теоретичний аналіз сучасних партійних проблем

ТЕМА 6

Правова інституціоналізація політичних партій. Партійне право.

Практичне заняття:

- 1) Інституціоналізація політичних партій: формування «партійного права».
- 2) Взаємодія політичних партій і їх з інститутами політичної системи.
- 3) Правове регулювання діяльності партій.

Індивідуальне дослідне завдання:

Підготовка доповіді, реферату, презентації (на вибір):

- 1) Практика праймеріз та кокусів в виборчій системі США;
- 2) Партійні коаліції в ФРН: механізми дії на федеральному і земельному рівнях;
- 3) Партогенез: поняття та приклади в різних політичних системах.

Методичні рекомендації

Для підготовки першого питання «Інституціоналізація політичних партій: формування «партійного права» вам слід зосередитися на розумінні етапів, процесів та важливих аспектів розвитку політичних партій та їхнього правового статусу. Вивчіть етапи розвитку політичних партій та те, як вони перетворюються на інституції з правовим статусом. Розгляньте історичні аспекти формування «партійного права». Як змінювалася правова база діяльності політичних партій? Надай опис чотирьом основним етапам: 1) з сер. XVIII ст. до поч. XX ст.; 2) між світовими війнами; 3) друга половина XX ст; 4) сучасний період. Розгляньте порядок створення та регулювання життєдіяльності партій (4 моделі). Визначте формальні вимоги для реєстрації партії в кожній моделі. Визначте особливості країн англосаксонської системи

Вивчаючи друге питання «Взаємодія політичних партій і їх з інститутами політичної системи» визначте які основні правові документи можуть гарантувати права та обов'язки партій в державі? Визначте критерії

інституалізації партій. Поясніть поняття «правляча партія», «опозиційна партія». Принципи взаємодії партій та держави.

Що може характеризувати стабільність партій, а що може бути показником ефективності партії? Ознайомтесь із напрацюванням А. Пнеб'янка щодо критеріїв успішності партії.

Надайте характеристику політичній опозиції. Визначте поняття «опозиційна партія». Ознайомтесь із класифікації опозиційних груп та партій в роботах Роберта Даля. Визначте специфіку регулювання статусу опозиції в країнах за моделями: вестмінстерська, континентальна, скандинавська модель, американо-швейцарська. Наведіть приклади.

Готуючи *третє питання* «Правове регулювання діяльності партій» почніть із визначення поняття «правовий статус партії», «партійна система держави». Юридичне поняття партії. Політичні партії – суб'єкт «партійного права». Правове регулювання порядку створення і реєстрації партій. Форми правової інституціоналізації політичних партій. В чому полягає політико-правова регламентація ідеології й програм політичних партій. Які правові акти та інституції регламентують порядок створення та реєстрації партій. Зробіть порівняльний конспект. З'ясуйте механізми регулювання фінансової діяльності партій. Партійні фінанси. Законодавства про фінанси політичних партій. Джерела, з яких формуються фінансові можливості партій. Державна підтримка партій в світовій практиці: пільги, послуги. Державне фінансування політичних партій.

В чому полягає регулювання участі партій у виборах? Як здійснюється державний контроль за діяльністю партій? Регламентація взаємин депутата з партійною фракцією. Регламентація взаємин політичних партій та уряду.

Завдання для самостійної роботи:

- Зібрати та проаналізувати основні правові документи, що регулюють діяльність політичних партій на різних етапах їхнього розвитку.
- Які основні етапи інституціоналізації політичних партій і формування «партійного права» можна виділити на прикладі конкретних країн?
- Порівняти етапи інституціоналізації політичних партій у різних країнах, звертаючи увагу на особливості правового статусу.
- Порівняйте аналіз правового статусу політичних партій у різних країнах
- Які правові аспекти участі партій у виборах та контролю за їх діяльністю.
- Проаналізувати відмінності у взаємодії партій із законодавчою та виконавчою владою в різних країнах.
- Які механізми фінансового регулювання політичних партій існують у різних системах, і як вони впливають на функціонування партій?
- Які особливості практики праймеріз та кокусів в виборчій системі США, які впливають на політичні партії?

- Як поняття «партогенез» використовується для розуміння розвитку політичних систем у різних країнах?

Рекомендована література:

- Kelly Norm, Ashiagbor Sefakor Political parties and democracy in theoretical and practical perspectives: Adopting party law. National Democratic Institute 53 p.
- Бусленко В. Взаємовідносини влади і опозиції в державах Вишеградської групи: монографія. Вінниця, 2020. 320 с.
- Богашева Н. Відносини держави і політичних партій в Україні: конституційно-правові аспекти. Київ: Логос, 2012. 446 с.
- Богашева Н. Відносини держави і політичних партій в Україні: конституційно-правові аспекти. Київ: Логос, 2012. 446 с.
- Іванець Т. М. Особливості виборчого процесу в сучасній Японії. *Електронний науково-практичний журнал S.P.A.C.E. / Society, Politics, Administration in Central Europe*. №3. 2017. С.15–19.
- Іванець Т. М. Партія Реформації Японії як продукт трансформації японської партійної системи: концептуальні засади та ідеологічна платформа. *Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць*. № 94 (3). 2015. С. 429 – 433.
- Кольцов В. Порівняльний аналіз формування і функціонування політичної опозиції в країнах Вишеградської групи. Монографія. Одеса: Гельветика, 2018. 524 с.
- Краснова М. Феномен «партія влади» у пострадянських порядках. Українська специфіка. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. 2014. № 1111. С. 66–71.
- Куречко І. Особливості партійної системи Словенії. Політичні партії і вибори: збірник статей і тез за результатами четвертої міжнародної наукової конференції кафедри політології «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 09.11.2019 р/ за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. С. 348–356.
- Молочко П. Інституціональні особливості функціонування та діяльності політичних партій в Україні. Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. Чернівці: Чернівецький національний університет. 2016. Т.33-34. С.292–301.
- Нідермаєр О. Партійні системи країн-членів ЄС. Національна безпека і оборона. 2015. № 6-7. С. 167–180.
- Обушний М.І., Примуш М.В., Шведа Ю.Р. Партологія: Навчальний посібник К: Арістей, 2017. 432 с.
- Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. К.: Артек, 2001. 224 с
- Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті / За ред. Ю. Якименка. Київ: Центр Разумкова, 2017. 428 с.

Шведа Ю. Теорія політичних партій та партійних систем: Навч. Посібник.- Львів: Тріада плюс, 2004. 528 с.

ТЕМА 7

Політичні партії та виборчий процес. Регламентація парламентської діяльності.

Практичне заняття:

- 1) Теоретичні підходи до аналізу політичної участі:
- 2) Типи політичної участі та підтримки:
- 3) Виборчі системи та регламентація політичних партій:

Індивідуальне дослідне завдання:

Характеристика електоральних уподобань в певній країні (за вибором студента)

1. Характеристик картографічних зображень результатів виборів (обрати останні 4-6 електоральні компанії)
2. Пояснення регіональної специфіки політичних уподобань (за методологією С. Роккана)

Методичні рекомендації

Готуючи перше питання «Теоретичні підходи до аналізу політичної участі» зробіть огляд теорій політичної участі за поглядами видатних політологів (К. Маркс, Й. Шумпетер, Ф. Тьоніс, Л. Хейден). Намагайтесь з'ясувати специфіку постійних і змінних чинників, які визначають рівень політичної участі з погляду різних теоретиків. Розгляд типів політичної участі та підтримки. Ретельно вивчити погляди Г. Алмонда, К. Пауелла, У. Мілбрайта та Д. Істона на типи політичної участі та підтримки. Ознайомлення з конвенційною та протестною участю. Розгляньте концепції Е. Мюллера щодо конвенційної та протестної участі, визначаючи їхні особливості та вплив на політичний процес. Зробіть аналіз ефективності протестного потенціалу та репресивного потенціалу участі. Дослідити погляди А. Марша щодо ефективності протестного потенціалу та вивчити аспекти репресивного потенціалу участі, розглядаючи його вплив на громадян.

Починаючи вивчення другого питання «Типи політичної участі та підтримки» ознайомтесь із концепцією політичної участі за класифікацією Г. Алмонда, К. Пауелла, У. Мілбрайта. Вивчіть різні типи політичної підтримки за теорією Д. Істона. Надайте аналіз особливостям мобілізованої, автономної, символічної і відповідальної участі. Ретельно вивчити та порівняти різні типи участі, виділені в роботах Г. Алмонда, К. Пауелла, та інших авторів. Звернути увагу на особливості кожного типу. Дослідить явище конформізму, політичного протесту та конвенціональної участі.

Надайте визначення поняттю «абсентеїзм». Як пов'язані політичний абсентеїзм та політична апатія. Як можна розуміти поняття «протестний абсентеїзм»

Готуючись до третього питання «Виборчі системи та регламентація політичних партій» слід розпочати із розгляду різновидів виборчих систем. Ви повинні вивчити основні риси та принципи мажоритарних, пропорційних, та змішаних виборчих систем, а також особливості виборчих компаній. Розглянути приклади країн, де застосовуються ці системи. Розкрийте теорему М. Дюверже та її вплив на розуміння взаємозв'язку електоральних та партійних систем.

З'ясуйте як відбувається регламентація участі політичних партій у виборчому процесі. Для цього ознайомитися із законодавством та правилами, що регулюють участь політичних партій у виборчих кампаніях. Вивчити особливості реєстрації та фінансової підтримки партій. Здійсніть аналіз суб'єктів виборчого процесу та організаційних моментів регламентації. Ви повинні розглянути роль та функції різних суб'єктів виборчого процесу, таких як партії, коаліції, блоки, неполітичні суспільні об'єднання та виборці. Порівняйте їхні права та обов'язки згідно з законодавством. Проаналізуйте положення про депутатські групи та регламенти палат, зокрема умови утворення парламентських фракцій, їхній правовий статус, статус опозиції та забезпечення їхньої роботи. розгляньте організаційні аспекти регламентації, такі як умови утворення парламентських фракцій, статус опозиції, забезпечення роботи фракцій та взаємини політичних партій і депутатів.

Проаналізуйте «електоральну географію» за результатами декількох виборів. З'ясуйте сталість розколів. Поясніть причини політичних уподобань електорату, спираючись на результати виборів. З'ясуйте як можна пояснити актуальність актуальних фантомних просторів в політичному процесі.

Завдання для самостійної роботи:

- Які теоретичні підходи до розуміння політичної участі існують за роботами таких авторів, як К. Маркс, Й. Шумпетер, Ф. Тьоніс та Л. Хейден, і які ключові відмінності між ними?
- Які основні типи політичної участі та підтримки обговорюються в роботах Г. Алмонда, К. Пауелла та У. Мілбрайта, і як вони впливають на політичні системи?
- Які особливості мобілізованої, автономної, символічної і відповідальної участі обговорюються в контексті політичної участі, і як вони взаємодіють з конформізмом і політичним протестом?
- Як розуміти поняття "електоральна географія" та як виборчі системи (мажоритарна, пропорційна, змішана) впливають на політичну участь і репрезентацію громадян?
- Як регламентується участь політичних партій у виборчому процесі та парламентській діяльності згідно з правовими нормами, і як це впливає на їхню роль та функціонування?

- Які організаційні аспекти регламентації парламентської діяльності політичних партій обговорюються в контексті утворення парламентських фракцій, їх статусу та відносин з опозицією?

Рекомендована література:

- Decision of the Bureau of the European Parliament, of 29 March 2004 laying down the procedures for implementing Regulation (EC) N 2004/2003 of the European Parliament and of the Council on the Regulations governing political parties at European level and the rules regarding their funding (2004/C 155/01).
- Regulation (EC) No 1524/2007 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2007 amending Regulation (EC) N 2004/2003 on the regulations governing political parties at European level and the rules regarding their funding, URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:343:0005:0008:EN:PDF>.
- The European Elections Monitor. URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/the-european-elections-monitor/2021/>
- Determinants of Electoral Systems. New Haven: Yale University Press, 1989. 292p.
- Inglehart R. The Changing Structure of political Cleavages in Western Society. Electoral Change in Advanced Industrial Democracies. Princeton : Princeton University Press, 1984. P. 25-69.
- Rokkan S. *Citizens, Elections, Parties: Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development*. New York: McKay. sadc Parliamentary Forum. (2010). “Benchmarks for democratic legislatures in southern africa.” available at: <http://www.agoraparl.org/node/2777>. accessed august 8, 2011. p. 14-17.
- Lijphart A. Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies. 1945–1990. New York. Oxford : Oxford University Press, 1994. 209 p.
- Taagepera R., Shugart M. S. Seats and Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems Yale University Press. 1991. 310 p.

ТЕМА 8

Європейські стандарти функціонування політичних партій. Партійна система ЄС

Практичне заняття:

- 1) Європейські стандарти та функціонування політичних партій.
- 2) Партійна система ЄС та Європейський парламент.
- 3) Фракційний розподіл в Європейському парламенті: історія, сучасний склад.

Індивідуальне дослідне завдання:

Підготовка доповіді, реферату, презентації (на вибір):

- 1) Особливості правового регулювання діяльності партій в ЄС;
- 2) Правове регулювання діяльності політичних партій в країні ЄС (за вибором);
- 3) Міжнародний досвід політичної опозиції.

Методичні рекомендації:

Починаючи підготовку до першого питання «Європейські стандарти та функціонування політичних партій» почніть із визначення особливостей функціонування політичних партій в Європейському Союзі. Визначте нормативні документи, які регулюють діяльність партій у Європейському просторі, зокрема правовий статус, фінансове забезпечення та взаємодію з іншими інституціями. Ознайомтесь із текстом Статуту ЄС стосовно визначення принципів та цілі діяльності партій в європейському політичному просторі. Розгляньте Фінансовий регламент Європейського парламенту та Ради де визначені принципи фінансового забезпечення політичних партій в ЄС

Розгляньте конкретні випадки або ситуації, коли стандарти функціонування політичних партій в ЄС були порушені або виправдані.

Вивчення другого питання «Партійна система ЄС та Європейський парламент» передбачає ознайомлення із функціями Європейського парламенту, включаючи механізм формування та виборчу систему ЄС. Зверніть увагу на механізми формування та композицію парламентських фракцій. Вивчіть процес створення єдиної виборчої системи та обговорення питання цензів в контексті європейського виборчого процесу.

Готуючи третє питання «Фракційний розподіл в Європейському парламенті: історія, сучасний склад» почніть із огляду загальноєвропейських політичних партій та їхньої ролі в європейському політичному просторі. З'ясуйте які основні політичні фракції представлені в Європарламенті, і як вони взаємодіють у процесі прийняття рішень? Виберіть конкретну фракцію Європейського парламенту та дослідіть її історію, склад, основні принципи та позиції. Оцініть вплив цієї фракції на прийняття рішень в парламенті та в контексті європейської політики.

Завдання для самостійної роботи:

- Які основні нормативні документи Європейського Союзу регулюють функціонування політичних партій?
- Як визначається правовий статус політичних партій в ЄС та як це відображається у національному законодавстві країн-членів?
- Як забезпечується фінансове забезпечення політичних партій в Європейському Союзі, і чи існують загальноєвропейські стандарти у цьому питанні?
- Які є загальноєвропейські політичні партії, які грають важливу роль в європейському політичному просторі?

- ❑ Які основні політичні блоки представлені в Європарламенті на сьогоднішній день?
- ❑ Які особливості національних практик виборчого процесу впливають на фракційний розподіл в Європейському парламенті?
- ❑ Розгляньте приклади порушення або виправдання стандартів функціонування політичних партій в ЄС.

Рекомендована література:

- Decision of the Bureau of the European Parliament, of 29 March 2004 laying down the procedures for implementing Regulation (EC) N 2004/2003 of the European Parliament and of the Council on the Regulations governing political parties at European level and the rules regarding their funding (2004/C 155/01).
- Regulation (EC) No 1524/2007 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2007 amending Regulation (EC) N 2004/2003 on the regulations governing political parties at European level and the rules regarding their funding, URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:343:0005:0008:EN:PDF>.
- Lipset S., Rokkan S. Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives. New York: The Free Press, 1967. 554 p.
- The European Elections Monitor. URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/the-european-elections-monitor/2021/>
- Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Венеціанською комісією на 52-й сесії (Венеція, 18-19 жовтня 2002 року), Європейська комісія за демократію через право, CDL-AD (2002) 023 rev. URL: [http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDLAD\(2002\)023rev-ukr.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDLAD(2002)023rev-ukr.pdf).
- Агафонова Г.С. Теоретичні засади дослідження європартій. *Політологічні записки*. 2013. № 2. С. 87–95.
- Кольцов В. Порівняльний аналіз формування і функціонування політичної опозиції в країнах Вишеградської групи. Монографія. Одеса: Гельветика, 2018. 524 с.
- Копинець Ю.Ю. Парламентські вибори у країнах Європейського Союзу у 2018 році: характеристика електоральних результатів та конфігурацій партійного ландшафту. *Політикус*. 2020. № 3. С. 44–51
- Майніна М. Легітимація євроскептицизму в Європейському Союзі як тренд сучасності. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2019. С. 45–50.
- Обушний М.І., Примуш М.В., Шведа Ю.Р. Партологія: Навчальний посібник К: Арістей, 2017. 432 с.
- Светлакова М. Вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на перебудову партійного ландшафту європейських країн. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2021. Випуск 1 (49). С. 73-78.

Стойко О. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах: монографія. К. : Логос, 2016. 416 с.

Шведа Ю. Теорія політичних партій та партійних систем: Навч. Посібник.- Львів: Тріада плюс, 2004. 528 с.

ТЕМА 9

Сучасні партійно-політичні системи: особливості функціонування.

Практичне заняття:

- 1) Параметри аналізу партійних систем сучасності та фактори формування.
- 2) Символізація партійно-політичного простору.

Індивідуальне дослідне завдання:

Надати характеристику національної партійно-політичної системи держави (за вибором).

У роботі зупинитися на питаннях: історія становлення партійно політичної системи обраної країни; характеристика політичної та партійної системи держави; характеристика виборчої системи держави; внутрішньодержавне регулювання партійного життя. Партійне право держави.

Методичні рекомендації:

Готуючись до першого питання «Параметри аналізу партійних систем сучасності та фактори формування» почніть із аналізу поняття «національна партійно-політична система». Зробіть огляд процесів формування партій та їх роль в політичному ландшафті нації. Надайте аналіз структурних елементів партійних систем, таких як кількість та характер партій, їх ідеології та базові принципи. Розгляньте ключові параметри аналізу партійних систем сучасності. Дослідите фактори формування партійних систем: фактор історичних особливостей розвитку держави, фактор політичного режиму, фактор електоральної системи.

Підготовку до другого питання «Символізація партійно-політичного простору» слід почати з аналізу понять «знак», «стереотип», «семіотичний аналіз», «символізація». Дослідите процес символізація партійно-політичного простору. Надайте приклади політичних символів. В чому проявляється природа процесів символізації і стереотипізації в політичній культурі. Яку роль грає символічне кодування в політичному менеджменті. Наведіть приклади закріплення політичної символіки. Політична символіка та її походження. Поняття семіотичного коду та його ролі в міфологічному сприйнятті політичної реальності.

Завдання для самостійної роботи:

- Які основні параметри аналізу сучасних партійних систем, і чому вони важливі для розуміння політичного ландшафту країни?

- Оберіть країну. Здійсніть аналіз структурних елементів партійної системи, зокрема, кількості та характеру партій, їхніх ідеологій та базових принципів.
- Наведіть конкретні приклади політичних символів та поясніть, яку роль вони відіграють у вираженні політичних ідеологій та цінностей.
- Які приклади символічного кодування можна вказати в політичному менеджменті? Як вони впливають на громадську думку та уявлення про партії?
- Які фактори історичного розвитку держави впливають на формування її партійної системи?
- Як політичний режим впливає на формування партійної системи? Наведіть конкретні приклади.
- В якому відношенні стоять електоральна система та формування партійних систем? Які зміни можуть відбутися в партійній системі при зміні електоральної системи?
- Як виборча система в країні впливає на динаміку політичного розвитку?

Рекомендована література:

- Almond G., Powell D. Comparative Politics: A Developmental Approach. Boston: Little, Brown and Co., 1966. 348 p.
- Anderson B. Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Revised Edition. VERSO. London. New York. 256 p.
- Brzezinski Z. The grand chessboard American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. A Member of the Perseus Books Group. Eurasia - Strategic aspects 1997 223 p
- Taagepera R., Shugart M. S. Seats and Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems Yale University Press. 1991. 310 p.
- Лісовська М. М. Європейський досвід формування партійної символіки: минуле і сучасність. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія» ; 2012. Вип. 44. С. 265–275.*

**ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ
(підсумкове заняття)**

1. Політичні партії: передумови розвитку та історичні етапи формування. Суть та історія виникнення політичних партій. Протопартії.
2. Політичний рух та протопартійні організації в епоху середньовіччя та нового часу..
3. Політичні партії кінця XIX – початку XX столітті.
4. Теорія «кризи політичних партій». Партійні організації в постмодерний період.
5. Політичні партії: поняття, еволюція, типології, що визначають ознаки.
6. Політичні партії, громадські організації і рухи, групи тиску, лобі та ін.
7. Будова політичних партій. Внутріпартійні фракції.

8. Авторські типології політичних партій. (М. Дюверже; З. Ньюмена; Р. Макрідіса). Наведіть приклади партій в рамках кожної типології.
9. Політичних партій: класифікація за різними критеріями.
10. Місце партій в системі політичних сил суспільства: праві, центр, ліві.
11. Функції політичних партій і рухів: зовнішні і внутрішні.
12. Поняття партійна система та її різновиди. Критерії диференціації.
13. Партійні системи в рамках національно-цивілізаційних традицій.
14. Ієрархічні рівні партійних систем: партійно-електоральний, організаційно-партійний, партійно-коаліційний, партійно-державний.
15. «Досконала» та «недосконала» двопартійність.
16. Види багатопартійних систем. Механізм функціонування багатопартійної системи.
17. Однопартійна, двопартійна і багатопартійна системи. Види однопартійних систем.
18. Політичні партії та їх взаємодія з інститутами політичної системи.
19. Міжпартійні взаємини: форми (блоки і коаліції), міжпартійна конкуренція.
20. Правове регулювання діяльності політичних партій.
21. Взаємини політичних партій і державної влади.
22. Партійні фінанси: фінансові джерела, фінансовий контроль, державне фінансування.
23. Виборча система та процес: поняття, етапи, учасники, процедура, механізми.
24. Регламентація участі політичних партій у виборчому процесі. Світовий досвід.
25. Регламентація парламентської діяльності політичних партій. Історія і сучасна практика.
26. Ідеологічні стратегії партії в контексті електоральної конкуренції.
27. Політична ідеологія: поняття, тлумачення, функції та типи.
28. Класичні ідеології: виникнення, основні принципи, використання в політичних програмах.
29. Лібералізм та його форми: історія, теорія, сучасні рухи
30. Комуністична та соціалістична ідеологія: витоки, історія розвитку, сучасні варіанти.
31. Фундаменталістські і ревізійні програмно-ідеологічні інтерпретації комунізму.
32. Неомарксизм. Арабський соціалізм. Африканський соціалізм.
33. Порівняльний аналіз християнського та ісламського соціалізму: теорія, політична практика
34. Соціал-демократія - політико-ідеологічна доктрина.
35. Ліва ідея в Європейському союзі: історія і сучасна практика.
36. Консерватизм та неоконсерватизм: теорія, історія, рухи в ЄС.
37. Націоналізм як ідеологія та напрям політики. Типологія націоналізму.
38. Традиціоналізм як рух. Сучасні форми організації.
39. Фашизм: суть та особливості розвитку кінця ХХ початку ХХІ ст. Політична діяльність.
40. Нові праві рухи: ідеологія, форми діяльності.
41. Анархізм: теорія та історія. Анархічні рухи.
42. Суспільні і політичні рухи: ознаки, функції, форми організації, типологія.
43. Глобалізм та альтерглобалізм: загальне і особливе в ідеології. Форми соціально-політичної діяльності.
44. Мондіалізм як соціально-політичний рух: витоки ідеології, сучасні форми.
45. Конфесійні політичні рухи та партії: ідеології та форми діяльності,
46. Ліві та праві рухи: ідеологія, типи, форми діяльності, практика застосування в програмах
47. Нові ліві партії та їх соціально-політична доктрина.
48. Нові праві партії та їх соціально-політична доктрина.
49. Формування та сучасний стан партійної системи Великобританії і США
50. Формування та сучасний стан партійних систем Франції і Німеччини.
51. Формування та сучасний стан партійної системи країн Східної та Центральної Європи
52. Роль та місце політичних партій в політичній системі країн Східної Азії.
53. Роль та місце політичних партій в політичній системі країн Середньої Азії.
54. Роль та місце політичних партій в політичній системі країн Південної Азії.
55. Роль та місце політичних партій в політичній системі країн Близького Сходу.

56. Роль та місце політичних партій в політичній системі країн Латинської Америки.
57. Роль та місце політичних партій в політичній системі країн Африки.
58. Роль та місце політичних партій в політичній системі країн Центральної і Східної Європи
59. Роль та місце політичних партій в політичній системі країн Кавказу.
60. Партійна система ЄС.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

ОСНОВНА

- Авксентьев А. Сучасна теорія голосування в контексті українських електоральних трансформацій. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01. – теорія та історія політичної науки. Харків, 2017. 274 с.
- Богашева Н. Відносини держави і політичних партій в Україні: конституційно-правові аспекти. Київ: Логос, 2012. 446 с.
- Кармазіна М. Політичні партії в Україні. 2014–2017 рр. К.: ППІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 168 с
- Кириченко В. М. Політичні системи світу. – К.: Центр учбової літератури, 2013. 218 с.
- Кресіна І. Політико-правові засади трансформації партійної системи України. К.: Логос, 2016. 510 с.
- Обушний М.І., Примуш М.В., Шведа Ю.Р. Партологія: Навчальний посібник К: Арістей, 2017. 432 с.
- Ролз Д. Політичний лібералізм. Пер. з англ. К.: Основи, 2000. 382 с.
- Романюк А. С., Литвин В. С. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 548 с.
- Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. К.: Артек, 2001. 224 с
- Токвіль, А. де. Про демократію в Америці / З фр. пров. Г. Філіпчук, М. Москаленко. - К.: Всесвіт, 1999. 590 с.
- Шведа Ю. Теорія політичних партій та партійних систем: Навч. Посібник.- Львів: Тріада плюс, 2004. 528 с.
- Almond G., Powell D. Comparative Politics: A Developmental Approach. Boston: Little, Brown and Co., 1966. 348 p.
- Anderson B. Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Revised Edition. VERSO. London. New York. 256 p.
- Brzezinski Z. The grand chessboard American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. A Member of the Perseus Books Group. Eurasia - Strategic aspects 1997 223 p
- Duverger M. Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State. New York: John Wiley & Sons, 1963. 393 p.
- Easton D. A Framework for political Analysis. - Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1965
- Epstein L. Political Parties in Western Democracies. New York: Praeger, 1967. 387 p.
- Giddens A. Where now for New Labour? L.: Polity press, 2002. 84 p.
- Horowitz D. Ethnic Groups in Conflict. Berkeley: University of California Press, 1985. 697 p
- Janda K.. Political Parties: A Cross-National Survey. New York: The Free Press, 1980. 178 p
- La Palombara J., Weiner M. Political Parties and Political Development. Princeton, 1966. 496 p.
- Lijphart A. Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies. 1945–1990. New York. Oxford : Oxford University Press, 1994. 209 p.
- Lipset S.M., Rokkan S. Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: an Introduction. *Party Systems and Voter Alignments*. New York: Free Press. 1967. P. 1–64.
- Rokkan S. *Citizens, Elections, Parties: Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development*. New York: mcKay. sadc Parliamentary Forum. (2010). “Benchmarks for democratic legislatures in southern africa.” available at: <http://www.agoraparl.org/node/2777>. accessed august 8, 2011. p. 14-17.
- Sartori G. Parties and Party Systems: A Framework for Analysis. Cambridge: Cambridge University Press, 1976. 370 p.
- Wallerstein I. Author's personal site. All books. URL: <https://iwallerstein.com/category/books/>

Weber M. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism. Translated by Talcott Parsons With an introduction by Anthony Giddens. This edition published in the Taylor & Francis e-Library, 2005. 271 с.

Довідкова

Аналіз результатів місцевих виборів 2015: динаміка електоральних симпатій в регіонах. URL: <http://politcom.org.ua/?p=10637> (дата звернення 14.09.2019)

Закон України «Про вибори народних депутатів України». 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>

Закон України «Про місцеві вибори» 2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.

Закон України «Про об'єднання громадян». *ВВР України*, 1992, № 34, с. 502.

Закон України «Про політичні партії в Україні». *Урядовий кур'єр*. 28 квітня 2001. №77.

Збірник виборчих законів країн Центральної та Східної Європи. К.: IFES, 1995. 390 с.

Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Венеціанською комісією на 52-й сесії (Венеція, 18-19 жовтня 2002 року), Європейська комісія за демократію через право, CDL-AD (2002) 023 rev. URL: [http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDLAD\(2002\)023rev-ukr.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDLAD(2002)023rev-ukr.pdf).

Моніторинг місцевих виборів 2020: підсумки. URL: http://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/monitoring_mestnyh_vyborov_2020_itogi.html (Decision of the Bureau of the European Parliament, of 29 March 2004 laying down the procedures for implementing Regulation (EC) N 2004/2003 of the European Parliament and of the Council on the Regulations governing political parties at European level and the rules regarding their funding (2004/C 155/01).

Regulation (EC) No 1524/2007 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2007 amending Regulation (EC) N 2004/2003 on the regulations governing political parties at European level and the rules regarding their funding, URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:343:0005:0008:EN:PDF>.

The European Elections Monitor. URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/the-european-elections-monitor/2021/>

ДОДАТКОВА

Агафонова Г.С. Теоретичні засади дослідження європартій. *Політологічні записки*. 2013. № 2. С. 87–95.

Балашова О. Модель трикутника Нагаями як інструмент аналізу конкурентної конфігурації партійної системи України. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософсько-політологічні студії»*. 2020. № 28. С. 98–110.

Балашова О. Націоналізація партійної системи України: вимірювання, динаміка і тренди. *Політичні партії і вибори: збірник статей / за ред. А. Романюка і В. Литвина*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. С. 308–316.

Бусленко В. Взаємовідносини влади і опозиції в державах Вишеградської групи: монографія. Вінниця, 2020. 320 с.

Вишняк О. Зміна основних параметрів партійної системи України: від виборів 1998 до виборів 2014 р. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2017. № 2. С. 167–174. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stmm_2017_2_13

Ганжа А.М. Політичні партії України як формалізовані патронажно-клієнтарні мережі. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. Вип. 30. 2016. С. 62–65.

Гримська М. Основні етапи історії крайніх правих політичних партій у післявоєнній Німеччині (на прикладі Націонал-демократичної партії Німеччини). *Вісник НТУУ КПІ Політологія. Соціологія. Право*. № 1 2015 С. 76- 82

Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття: монографія / Під ред. А. Круглашова і М. Токаря; НДІ політичної регіоналістики (Ужгород), НДІ

- європейської інтеграції та регіональних досліджень (Чернівці). Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. 552 с.
- Зан М. Репрезентація етнополітичних партій міноритарних груп України у форматі парламентських електоральних циклів 1998–2009 рр. *Політикус*. 2020. Вип. 4. С. 146–154.
- Іванець Т. М. Особливості виборчого процесу в сучасній Японії. *Електронний науково-практичний журнал S.P.A.C.E. / Society, Politics, Administration in Central Europe*. №3. 2017. С.15–19.
- Іванець Т. М. Партія Реформації Японії як продукт трансформації японської партійної системи: концептуальні засади та ідеологічна платформа. *Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць*. № 94 (3). 2015. С. 429 – 433.
- Колодій А. Вплив місцевих виборів 2020 року на розвиток багатопартійності в Україні. *Політичні партії і вибори: українські та світові практики: зб. ст. і тез за результатами п'ятої міжнародної наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 28 листопада 2020 року / за ред. А. Романюка і В. Литвина*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. Вип. 5. С.178–197.
- Кольцов В. Порівняльний аналіз формування і функціонування політичної опозиції в країнах Вишеградської групи. Монографія. Одеса: Гельветика, 2018. 524 с.
- Копинець Ю.Ю. Парламентські вибори у країнах Європейського Союзу у 2018 році: характеристика електоральних результатів та конфігурацій партійного ландшафту. *Політикус*. 2020. № 3. С. 44–51
- Копинець Ю.Ю. Характеристика конфігурації та основних тенденцій розвитку партійної системи України за результатом електорального циклу 2019–2020 рр. *Регіональні студії: науковий журнал*. 2021. № 24. С.30–41.
- Краснова М. Феномен «партія влади» у пострадянських порядках. Українська специфіка. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. 2014. № 1111. С. 66–71.
- Кузик П. Електоральна вісь Схід–Захід та ідея роз'єднаності суспільства. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2021. Вип. 34. С. 149–157.
- Куречко І. Особливості партійної системи Словенії. Політичні партії і вибори: збірник статей і тез за результатами четвертої міжнародної наукової конференції кафедри політології «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 9 листопада 2019 року / за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. С. 348–356.
- Лешанич М. Особливості інституціоналізації партійної системи України в умовах гібридного політичного режиму. *Гілея: науковий вісник*. К.: Вид-во «Гілея», 2019. Вип. 147 (№ 8). Ч. 3. Політичні науки. С.48–53.
- Лешанич М. Особливості формування виборчої системи України (1991–2014 рр.). *Регіональні студії*. 2018. № 12. С.18–25.
- Лісовська М. М. Політична символіка і державне управління. Актуальні проблеми державного управління на сучасному етапі державотворення / ред. Т. Литвиненко, В. Малиновського. Луцьк : СПД Гадяк Жанна Володимирівна, 2014. С. 60–62.
- Лісовська М. М. Європейський досвід формування партійної символіки: минуле і сучасність. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія»*; 2012. Вип. 44. С. 265–275.
- Лісовська М. М. Партійний бренд як засіб впливу на електорат. *Політичний менеджмент*. 2012. № 1–2. С. 153–161.
- Майніна М. Легітимація євроскептицизму в Європейському Союзі як тренд сучасності. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2019. С. 45–50.

- Мартинюк Р. Парти́йна система України та регіональні чинники в її розвитку. *Політологічні та соціологічні студії. Збірник наукових праць*. Т.IX. Чернівці: Букрек. 2010. С. 180-192.
- Мацієвський Ю. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991–2014). Чернівці: Книга XXI, 2016. 277 с.
- Мелешевич А. Проблеми інституціоналізації та перспективи розвитку партійної системи України. *Партійна система сучасної України: еволюція, тенденції та перспективи розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 24–25 листопада 2011 р. К.: ІПІЕНД, 2012. С. 46–64.*
- Молочко П. Інституціональні особливості функціонування та діяльності політичних партій в Україні. Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. Чернівці: Чернівецький національний університет. 2016. Т.33-34. С.292–301.
- Нідермаєр О. Парти́нні системи країн-членів ЄС. *Національна безпека і оборона*. 2015. № 6-7. С. 167–180.
- Остапець Ю. Електоральні процеси на Закарпатті у контексті загальнонаціональних виборів. Ужгород: «Ліра», 2016. 412 с.
- Остапець Ю., Гайданка Є., Ключкович А. Марадик Н. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України. Серія «*Studia Regionalistica*». № 8; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; Агенція досліджень регіонального соціуму «Карпатія». Ужгород: ПП Данило С. І., 2014. 256 с.
- Остапець Ю., Ільтьо Г. Вплив президентських і парламентських виборів 2019 року на акторний склад та конфігурацію партійної системи України. *Вісник Львівського університету. Серія Філософсько-політологічні студії*. 2019. Випуск 26. С. 159–170.
- Остапець Ю., Шестак Н., Дудінська І. Еволюція партійної системи України в умовах трансформації соціальних і політичних. *Серія «Studia Regionalistica»*. № 9; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; Агенція досліджень регіонального соціуму «Карпатія». Ужгород: ЗІППО, 2016. 252 с.
- Примуш М.В, Перебейнос О.Ю. Специфіка формування ідеології українських політичних партій на сучасному етапі їх розвитку. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»* № 2 (25) 2015. С. 169-175
- Рибій О. Критерії та інші орієнтири для аналізу рівня інституціоналізації партійної системи та політичних партій в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2012. № 3 (59). С.98–108.
- Рибій О. Парти́йна картелізація: новий рівень взаємовідносин партії, держави та суспільства. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2011. № 3 (53). С.45–56.
- Романюк А. С. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи: Монографія. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 391 с.
- Романюк А., Литвин В. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 548 с.
- Светлакова М. Вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на перебудову партійного ландшафту європейських країн. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2021. Випуск 1 (49). С. 73-78.
- Сердюк В. «Молодий Дуда»: чим небезпечний для України успіх польських ультраправих (президентські вибори 2020). URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2020/07/7/7111844/>
- Стойко О. Консервативні партії Східної Європи. *Studia politologica Ucraino – Polona*. 2011. Вип. 1. С. 162–166.
- Стойко О. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах: монографія. К. : Логос, 2016. 416 с.

- Топ 20. Рейтинг активності та ефективності політичних партій України. К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2019. 42 с.
- Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті / За ред. Ю. Якименка. Київ: Центр Разумкова, 2017. 428 с.
- Феен Г.-Й. Розвиток партійних систем у посткомуністичних країнах ЄС. *Сайт Представництва Фонду ім. К. Аденауера в Україні*. URL: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=a0cb1d8c-521a-44f5-c09b-c94266102c0b&groupId=252038
- Хома Н. М. Трансформаційні зміни партійної системи Японії на новітньому етапі. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія «Політичні науки»*. 2017. С.59–62.
- Шеховцов А.В. Нові праворадикальні партії в сучасних європейських країнах: причини електоральної підтримки: *автореферат дис. канд. політ. наук : 23.00.02*. Чорномор. держ. ун-т ім. П.Могили. Миколаїв, 2010. 17 с.
- Шипунов Г. Принципи концептуалізації ідейно-інституційної еволюції лівих політичних партій: дис... докт. політ. наук 23.00.01. ЛНУ імені Івана Франка. Львів, 2018. 532 с.
- Янішевський С. Локальні політичні проекти: чинники виникнення та перспективи політичної діяльності (за підсумками місцевих виборів-2015). URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/8>
- Almond G. *The Political of Developing Areas*. NJ.: Princeton University Press, 1960. P. 7–17
- Blondel J. Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies. *Canadian Journal of Political Science*. 1968. Vol. 1. No 2. P. 180-203.
- Blondel J. Types of Party Systems. *The West European Party Systems*. Oxford: *Oxford University Press*. 1990. P. 302–310.
- Brack N., Startin N. Introduction: Eurosepticism, from the margins to the mainstream. *International political science review*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2015. P. 239–249.
- Determinants of Electoral Systems*. New Haven: Yale University Press, 1989. 292p.
- Duverger M. A new political system model: Semi-presidential government. *European Journal of Political Research*. 1980. Vol. 8. P. 185–187.
- Easton D. *The Political System: An Inquiry into the State of Political Science*. NY: Alfred A. Knopf, 1953. 320 p.
- Inglehart R. *The Changing Structure of political Cleavages in Western Society. Electoral Change in Advanced Industrial Democracies*. Princeton: Princeton University Press, 1984. P. 25-69.
- Janda Kennet, Robert Hamel. An Integrated Teory party goals and Party Change /Paper prepared for the International Simposium. November. 1994. № 19. С. 3-6.
- Kelly Norm, Ashiagbor Sefakor Political parties and democracy in theoretical and practical perspectives: Adopting party law. National Democratic Institute 53 p.
- Kirchenheimer O. Der Wandel des westeuropäischer Parteisystem. *Politische Vierteljahresschrift*. 1965. No 6. S. 27
- La Palombara J., Weiner M. *The Origin and Development of Parties. Political Parties and Political Development*. Princeton, 1996. P. 3–24.
- Lightfoot S. The Consolidation of Europarties? The «Party Regulation» and the Development of Political Parties in the European Union». *Representation*. 2006. No 42 (4). pp. 303–314.
- Lipset S., Rokkan S. *Party Systems and Voter Alignments: Cross- National Perspectives*. New York: The Free Press, 1967. 554 p.
- Saarts T. Comparative Party System Analysis in Central and Eastern Europe: the Case of the Baltic States. *Studies of Transition States and Societies*. 2011. Vol 3 (3). P. 83-104
- Siaroff A, Two-and-a-Half-Party Systems and the Comparative Role of the 'Half'. *Party Politics*. 2003. No 9. P. 267–290.
- Taagepera R., Shugart M. S. *Seats and Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems* Yale University Press. 1991. 310 p.

Wallerstein I. Analysis of world systems and the situation in the modern world Per. from English. P.M. Kudyukina.
 URL: <http://www.samomudr.ru/d/Vallerstajn%20I.%20Analiz%20mirovых%20sistem%20i%20situacija%20v%20sovremennom%20mire.pdf>.

Інформаційні ресурси

1. Електоральні карти Франції, Німеччини, США та ін. URL: <http://geoelections.free.fr/>
2. Електоральні новини Німеччини. Статистика. Карти. Автор проекту д. політ. н. Андреас Хан. URL: <http://www.wahlen-heute.de>
3. Електоральні ресурси по країнам URL: <http://www.politicsresources.net/>
4. Результати виборів в країнах Східної Європи. URL: <http://www2.essex.ac.uk/elect/database/constituency.asp>
5. Сайт з електоральної географії. URL: <http://www.electoralgeography.com/ru/index.html>
6. Сайт Представництва Фонду ім. К. Аденауера в Україні. URL: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=a0cb1d8c-521a-44f5-c09b-c94266102c0b&groupId=252038
7. Сайт проекту «Електоральна пам'ять». Проект UkrVote. URL: <https://ukr.vote/uk/about>
8. Democracy Index 2014. URL: <https://www.sudestada.com.uy/Content/Articles/421a313a-d58f-462e-9b24-2504a37f6b56/Democracy-index-2014.pdf>

ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

(у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Застосовано два види контролю: поточний та підсумковий контроль.

Навчальна дисципліна передбачає прослуховування лекції, опрацювання нормативних актів, робота з офіційними сайтами політичних партій різних країн, офіційних інтернет-представництв органів влади та управління, навчальною та спеціальною літературою, індивідуальні консультації.

Засоби діагностики якості вищої освіти включають в себе поточний, періодичний та підсумковий контроль.

Поточний контроль:

– усний контроль: індивідуальне і фронтальне опитування, бесіда, презентація рефератів, доповідь, оцінювання доповідей;

– письмовий контроль: оцінювання якості виконання самостійної роботи за темами;

Періодичний контроль:

– тестовий контроль: оцінювання контрольних робіт за змістовими модулями.

Підсумковий контроль: іспит.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Вид роботи	Кількість балів
Поточний контроль:	
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів вищої освіти в обговоренні проблемних питань	від 0 до 5
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем, доповідь та демонстрація презентації	від 0 до 5
Періодичний контроль:	
Контрольна робота за змістовими модулями у формі тестування	від 0 до 5

Вид роботи	Бали	Критерії оцінювання
Опитування на занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань	0 балів	Здобувач не бере участь у практичному занятті, є лише спостерігачем; не виступає, не задає питання; дає неправильні відповіді на запитання, показує незадовільне знання понятійного апарату і літературних джерел.
	1 бал	Здобувач бере участь в практичному занятті; частково виступає і задає питання; допускає помилки під час відповідей на запитання; демонструє пасивну роботу, не виконує самостійної роботи; показує фрагментарні знання понятійного апарату і літературних джерел; відсутні навички публічної презентації самостійної роботи.
	2 бали	Здобувач бере участь у практичному занятті; приймає участь у обговоренні проблемних питань, користується додатковою навчально-методичною та науковою літературою; вміє сформулювати власне ставлення до проблеми; висловлює міркування, наводить доцільні приклади; вміє знаходити найбільш адекватні форми розв'язання суперечностей; здатний публічно представити матеріал самостійної підготовки.
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем; доповідь та демонстрація презентації	0 балів	Не зараховуються реферати (доповіді) та презентації, які виконані не самостійно або запозичені з мережі Інтернет.
	2 бал	Доповідь та презентація виконані самостійно, проте не опрацьована актуальність теми, аналіз дано описово, змістовний матеріал представлений схематично, у висновку сформульовані загальні висновки (або вони взагалі відсутні), тема не розкрита, робота не відповідає вимогам.
	3 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам із незначними порушеннями, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз містить неточності, але усно здобувач пояснює матеріал впевнено і за допомогою викладача виправляється, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані загальні висновки, тема загалом розкрита із незначними прогалинами.
	4 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, опрацьована актуальність теми із зазначенням невирішених раніше аспектів, теоретичний аналіз достатній, здобувач без допомоги викладача пояснює матеріал, висновки самостійні, тема розкрита.
	5 балів	Доповідь та презентація виконані самостійно, актуальність розкрита із зазначенням невирішених раніше аспектів, правильно визначені об'єкт і предмет, теоретичний аналіз ґрунтовний, здобувач вільно презентує матеріал; зміст презентації не перевантажений слайдами з текстовим матеріалом; у висновку - самостійні ґрунтовні судження, містить посилання на актуальні джерела, які відповідно оформлені.
Контрольна робота	0 балів	Відповідь на запитання неправильна.
	15 балів	В контрольній роботі за кожним змістовним модулем – по 20 питань. Кожна правильна відповідь оцінюється в 0,5 бал. Всього -10 балів.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для заліку
90 – 100	A	Зараховано
85 – 89	B	
75 – 84	C	
70 – 74	D	
60 – 69	E	
35 – 59	FX	Не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Поточний та періодичний контроль										Підсумковий контроль	Сума балів	
	Змістовний модуль 1					Змістовний модуль 2				бал	іспит	
Теми	Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9			
Практичні	3	3	3+3/3	3+6	3+6	3	3+6	3	3+9	60		
Контр. роботи	10 балів					10 балів				20		
	43					37				80		